

Nyt spor rundt om fortiden på Vester Heden

Lige syd for Havndal ligger tre fredede fortidsminder på den gamle Vester Hede. To gravhøje og tomten fra en langdysse viser sammen med mange nu sløjfede fortidsminder, at området har været tæt beboet i både sten- og bronzealderen. Fra parkeringspladsen for enden af Laursensvej leder en cirka en kilometer lang sti langs markskellet rundt til fortidsminderne.

UDENFOR

Af Kim Brøndt Thomsen
Randers Kommune

RANDERS: I sydsiden af en lille fyrrelund langs det vestlige markskel ligger først en stor gravhøj, som formodes at være opført for 3.000-4.000 år siden i ældre bronzealder. Selvom gravhøjen stadig er ganske stor, har den oprindeligt været større. Højens top er afgrævet, og på siderne ses flere flade afgravninger og slid fra nyere tids agerbrug og afgrænsning med kvæg. Trods beskydigelse formodes højen stadig at rumme gravanlæg. Både de jordfæstegrave i udhulede egekister, som højen først rejstes over - og senere tilføjede sekundærgrave i form af stensatte brandgrave og gravurner.

Ikke undersøgt arkæologisk
De store gravhøje fra ældre bronzealder har som regel haft en lang

brugstid, hvorunder højen meget vel kan være udvidet flere gange. Gravhøjen er nu fræget i forhold til den omgivende mark og fremstår med en stabilt græs- og urtebevoksning. Højen plejes regelmæssigt af Randers Kommune.

Ingen af de bevarede fortidsminder på Vester Heden er undersøgt arkæologisk, og der kendes heller ikke til fund fra gravene.

Midt på stien langs østsiden af marken ligger en tilsvarende, men mindre gravhøj, som også formodes at være opført i bronzealderen. Desuden er der kendskab til tre sløjfede gravhøje, som har ligget på marken lige syd og nord for den mindre gravhøj og på marken lige vest for den store.

5000 år gammel langdysse
Lige syd for den store bronzealderhøj ligger en tomt efter en ældre langdysse fra bondestenalderen omkring 3.400 f. Kr. Området har dermed været benyttet til be-

gravelse i henved 2.500 år. Langdyssen vidner om en nærmest kontinuerlig brug af lokalområdet, siden de første bønder under bondestenalderens tragtøgerkultur for første gang begyndte at dyrke jorden.

I stenalderen var området skovklædt, og de første marker blev anlagt ved svedjebrug gennem fældning og afbrænding af skoven. Siden skabte bronzealderens afgræsning med husdyr et mere lys-åbent overdrev, som siden har dannet grundlag for heden, der frem til forrige århundrede dækkede området og har givet stedet sit navn "Vester Heden".

Højen næsten forsvundet

Langdyssen er afgrævet, så højen, der var over den, er næsten helt forsvundet. I den nordlige del ses fire bagersten fra et gravkammer og udenfor kammeret flere randsten, som oprindeligt stod langs højens sider. Af randstenene om-

kring højen udmærker tre store "stævsten" i højens nordlige ende sig særligt.

Det formodes, at langdyssen har haft flere gravkammer end det i nordenden. Højen omslutede oprindeligt helt gravkammerne i langdyssen. En nordvest-vestvendt åbning mellem de fire bagersten vidner om en stenbygget kammergang, som tidligere førte fra højfoden gennem højen til gravkammeret. Gravkammerets dæksten mangler, ligesom de flade stenfliser mellem dækstenene. I stenalderen var gravkammeret helt tæt og forsejlet fra den omgivende høj.

Tragtøgerkulturen rejste i løbet af 500 år omkring 25.000 storstensgrave af forskellig funktion og udseende over det ganske land. Kun få af de omkring 2.500 nu fredede storstensgrave er bevaret intakte i heldekkende gravhøje.

Ofre for genbrug

Store sten har altid været et efter-

tragtet byggemateriale til både huse, veje og jernbaner. Og det var først med Naturfredningsloven i 1937, at de tilbageværende cirka 30.000 kendte fortidsminder blev beskyttet.

Iser bondestenalderens storstensgrave var indtil da ofre for stenhugst og ødelæggelse. Tusinder af tonstunge sten fra gravene endte inden lovens beskyttelse som skærver for jernbaner og veje eller som kvadersten i vore kirker. Så sent som i 1930'erne var der tilmeldt offentlige beskæftigelsesarbejder med at slå sten fra oldtidsminder til skærver.

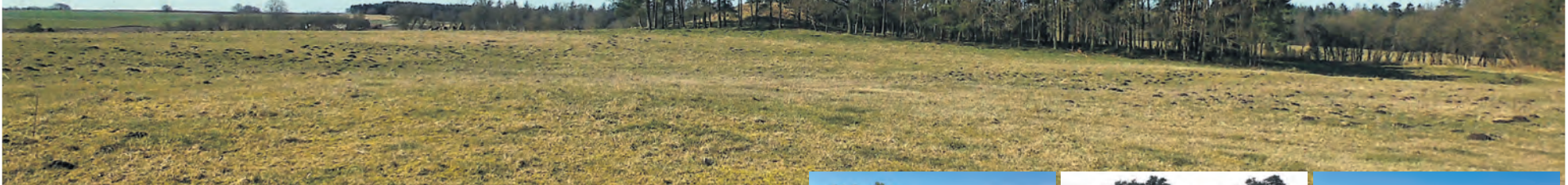
Loven kom i sidste sekund og har været stærkt medvirkende til, at vi stadig kan opleve nogle af fortidens fantastiske monumenter.

Toppen af den store bronzealdergravhøj er afgrævet i gammel tid, men der er formentlig stadig flere grave i højen. Foto: Randers Kommune

Fra Vester Hede er der god udsigt mod vest og hest. Foto: Randers Kommune

Lyshøj Mølle øst for Udbyøver er også et besøg værd. Møllen er under restaurering, men kigger man ud en torsdag, når de frivillige møllesvendene er i sving, kan man få et kig inden for i møllen og høre om, hvordan arbejdet skrider frem. Foto: Randers Kommune

Stien rundt om Vester Heden er cirka en kilometer lang.

Er tiden og benene til det, så giver en gåtur rundt om Udbyøver Sø en fantastisk naturoplevelse. Start turen ved Havndalhallen, gå med uret rundt om søen og oplev fuglelivet til lands, til vands og i luften. Foto: Randers Kommune

Langdyssen set fra sydvest mod den store bronzealderhøj i baggrunden. Foto: Randers Kommune

Skov- og landskabsingeniør Randi Flensborg Jørgensen (tv) og skov- og naturfagtekniker Jette Sunesen ved den afgravede langdysse. Randi Flensborg Jørgensen overtager 1. maj ansvaret for fortidsminderne i Randers Kommune, mens Jette Sunesen står for det praktiske arbejde med at vedligeholde fortidsminderne, så de ikke går til i brombær og krat. Foto: Randers Kommune

Langdyssen set fra sydvest. Til højre for gravhøjen ses den store stævsten ved langdysSENS nordlige ende. Foto: Randers Kommune